

Nr 38.

Av herr **Andersson** i Gisselås m. fl., angående utredning om ökat statligt stöd för myrutdikning.

Man kan utan överdrift säga, att näst efter avvitrningen och laga skiftet ha inga åtgärder, som staten vidtagit för det norrländska jordbrukets upphjälpande, varit av så genomgripande betydelse som de anslag, vilka gjort det möjligt för den norrländske jordbrukaren att genom nyodling utöka åkerarealen.

Ursprungligen avsåg man med dessa anslag icke att tillgodogöra sig sumpmarker för nyodling, då det var föreskrivet, att anslag till utdikningsföretag icke fingo utgå för sådant ändamål. Däremot kunde dylika anslag utgå för utdikning av marker i avsikt att minska frostfaran för bygden. Betydelsen härav torde klart framgå av följande exempel.

Under 1830-talet förekommo icke blott i Norrland utan i hela landet svåra missväxtår. Särskilt illa hemsöktes den på den tiden dåligt avdikade men eljest bördiga västgötaslättan. År 1830 anslog Kungl. Maj:t av tillgängliga medel 24.476 rdr bko för upptagandet av närmare 43 mil avloppskanaler inom Leckö och Skara fögderier samt Frökinds härad i Vartofta fögderi. Då denna »krondikning» hade mycket gynnsamma verkningar såväl på frostländighetens minskande som skörderesultatet i övrigt, ställde riksdagen år 1840 till Kungl. Maj:ts förfogande en fond, som skulle användas till låneunderstöd för sjösänkningar och utdikning av sankta trakter i södra och mellersta Sverige. Samtidigt anvisades medel att utgå utan återbetalningsskyldighet till understödjande av vattenavtappningar i de nordligare länen. År 1873 vidtogos vissa ändringar beträffande dessa båda fonder. Åren 1873—1883 beviljades årligen 80.000 kronor till sjösänkningar och myrutdikningar.

Riksdagen beslöt år 1883, att härför anvisade medel skulle uppdelas på två särskilda fonder: odlingslånefonden och frostförminskningsfonden.

För utdikning av odlingsvärda sumpmarker kunde lån erhållas, som täckte hela kostnadssumman av upptagna diken på de marker, vilka skulle odlas. Lån ur denna fond ha endast i mindre utsträckning tagits i anspråk i Norrland med undantag för Gävleborgs län.

Frostförminskningsfonden, som lämnade anslag utan återbetalningsskyldighet, togs också under 1880-talets senare del mycket litet i anspråk. Detta berodde på att riksdagen år 1883 ändrade förutvarande villkor för anslag, som ända sedan fondens bildande utgått till sådana utdikningsföretag, som

företrädesvis avsåge frostländighetens minskande. Efter år 1883 fick nämligen statsanslag endast utgå till företag, där marken var frostförande men icke med fördel kunde odlas. Denna bestämmelse omöjliggjorde nästan helt och hållet anslag till utdikningsföretag inom Norrland, ty vederbörande lantbruksingenjörer ansågo större delen av Norrlands myrar så godartade, att de med fördel kunde odlas. Emellertid ändrade 1891 års riksdag denna bestämmelse, så att anslag fick lämnas till sådana företag, vars ändamål var att minska frostländigheten för närliggande bygd, oavsett om den torrlagda marken var odlingsbar eller inte.

Frostförminskningsfonden ökades sedan så småningom från 100.000 kronor år 1891 till 300.000 kronor år 1897. 1897 års riksdag ändrade samtidigt villkoren, så att bidraget, som förut endast utgått med en tredjedel, därefter fick utgå med hälften av den enligt fastställd arbetsplan beräknade kostnaden för utdikningsföretaget. Detta hade till följd, att fonden snart nog måste höjas. År 1899 var fonden uppe i en halv miljon kronor och år 1906 i 700.000 kronor. Sistnämnda år vidtogs åter en beaktansvärd ändring beträffande fondens användning, ty de medel, som anvisades för år 1907, uppdelades på två särskilda anslag: »Norrländska avdikningsanslaget» och »allmänna frostminskningsanslaget». Norrländska avdikningsanslaget avsåg understödjande medelst statsbidrag utan återbetalningsskyldighet av myrutdikningar och vattenavtappningar inom Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Västernorrlands län, vare sig det gällde nyodling eller minskning av frostländigheten. Allmänna frostminskningsanslaget avsåg däremot understöd utan återbetalningsskyldighet av sådana myrutdikningar och vattenavtappningar inom övriga delar av riket, vars ändamål var att minska frostländigheten.

Enligt den översikt, som uppgjorts av civilingenjör G. H. Lettström och byråingenjör T. Wallin rörande svenska statens avdikningsanslag under femtioårsperioden 1875—1924, visar det sig, att Norrbotten i runt tal utbetkommit 3.5 miljoner kronor för utdikade 76.000 hektar myrmark, Västerbotten nära 8.5 miljoner kronor för 151.000 hektar, Västernorrlands län något mer än 700.000 kronor för 11.000 hektar och Jämtlands län inemot 3.4 miljoner kronor för nära 88.000 hektar. Under femtioårsperioden 1875—1924 ha således krondikats i de nordligaste länen i runt tal 325.000 hektar, huvudsakligast myrjord, för en beräknad torrlägningskostnad av 31 miljoner kronor, varav staten utbetalat utan återbetalningsskyldighet för jordägarna 16 miljoner kronor.

I oktober 1925 avgav lantbruksstyrelsen till Kungl. Maj:t förslag om sammanslagning av norrländska och allmänna avdikningsanslagen till ett anslag. I anslutning därtill beslöt 1926 års riksdag, att de båda anslagen skulle sammanslås till ett anslag benämnt *statens avdikningsanslag*. Bestämmelser angående villkoren för statsbidrag från detta anslag äro meddelade i kungl. kungörelse den 11 juni 1926 nr 257. De betydelsefullaste ändring-

arna beträffande villkoren för bidrag till torrlägningsföretag, som inträtt i och med tillkomsten av statens avdikningsanslag, äro dels att syn enligt vattenlagen skall hållas, dels att bidrag nu icke kan utgå till företag, som avse endast frostminskning.

Under tidigare skeden har ändamålet med de företagna dikningarna till stor del varit att »minska frostländigheten för närliggande bygd». Under senare delen av förra seklet voro de flesta sakkunniga på dikningens område övertygade om, att utdikning av försumpade marker kunde minska frostländigheten. Att de sakkunniga ännu vid sekelskiftet hade denna åsikt framgår av följande citat ur ett föredrag, hållet vid andra nordiska lantbrukskongressen i Stockholm år 1897, där det bl. a. heter: »Säkert är att i vårt land har detta mål, klimatets förmildrande genom åtgärder för frostländighetens minskande, vunnits på ett sätt, som av alla erkännes och av ingen bestrides vara ändamålsenligt, nämligen genom avdikningar».

Myrutdikningens betydelse för minskande av frostfaran sattes emellertid vid denna tidpunkt från flera håll i tvivelsmål. År 1906 utgav sålunda professor A. G. Högbom boken: »Norrland, Naturbeskrivning». På sid. 274 i denna bok framhåller Högbom, att föreställningen om att man på ett effektivt sätt kan avskaffa frosten genom torrläggning av vattensjuka marker är alldeles oriktig. Denna uppfattning stod emellertid i direkt strid mot vad praktikens män i olika delar av landet hade erfarit.

Kungl. Maj:t infortrade år 1906, vid behandling av väckt fråga om inköp av några större mossar i södra och mellersta Sverige, däribland den på gränsen mellan Jönköpings och Älvsborgs län liggande Komossen om 4.500 hektar, kungl. vetenskapsakademiens yttrande om lämpligheten av att torrlägga dessa marker för att minska frostländigheten i dessa och angränsande trakter. Akademiens sakkunniga ledamöter, professorerna N. Ekholm, Svante Arrhenius, H. Hildebrandson, H. E. Hamberg och A. G. Högbom, voro eniga i sitt uttalande, vilket gick ut på att någon minskning i frostländigheten, som hade praktisk betydelse, icke kunde vinnas genom myrars utdikning. Med anledning av detta yttrande hemställde Kungl. Maj:t till 1908 års riksdag om anvisande av ett anslag å 13.000 kronor för år 1909 för verkställande av en undersökning angående avdikningens inverkan på frostländigheten. Denna framställning avslogs emellertid av riksdagen på statsutskottets förslag under motivering dels att undersökningen komme att kräva allt för lång tid och således bli allt för dyrbar, dels att den ansågs mindre behöfvlig, då erfarenheten redan till fullo ansågs ha ådagalagt utdikningens betydelse för minskandet av frostländigheten. Därvid åberopades de omkring 500 svar, som på denna fråga inkommit till den s. k. norrlandskommittén. Det hör härtill anmärkas att den berörda Komossen jämte flertalet större mossar i denna del av landet utgör en typisk högmosse i motsats till de norrländska myrarna, som äro av utpräglad lågmossekaraktär.

Praktikens män vidhålla likväl allt fortfarande, att dikningar kunna

göra nytta för frostens minskande, och från Norrland kunna också mångfaldiga exempel anföras, som bestyrka detta förhållande. I »Meddelande från Kungl. Lantbruksakademiens Mekaniska avdelning N:r 3, Kort översikt rörande Svenska Statens Avdikningsanslag av G. H. Lettström och T. Wallin», meddelas att av 123 sakägare inom Hammerdal och Jörn ha 121 besvarat frågan: »Har företaget medfört minskning av frostländigheten?» med ja, ofta med sådana tillägg som »ofantligt», »mycket», »mer än någon kan föreställa sig» o. s. v.; blott tvenne svar voro något tvekan. Författarna tillägga: »Anmärkningsvärda äro även de åsikter, som härvidlag framhållas i Svenska Mosskulturforeningens tidskrift häft. 3 år 1923 av föreståndaren för Gisselås försöksgård, agronom M. Stenberg, gående ut därpå, att i vissa fall 'krondikningen' medfört betydande minskning av frostfaran för sädesodlingen».

Sedan dess har man vid Gisselås försöksgård 20 års erfarenheter och studier på detta område. De peka bestämt i samma riktning. Då statens försöksgård Gisselås ligger i en myrrik trakt, där klimatet är hårt, äro erfarenheterna därifrån mycket värdefulla.

Statsanslagen till sjösänkningar och utdikning av frostförande marker ha också betytt mera för Norrlands jordbruk än mången tror, ty utdikning av myrmarker ledde ofta till deras uppodling. Redan på 1860-talet gjordes nämligen de första ansatserna till myrodling i Norrland i samband med utdikning av frostlänta myrmarker.

Även om man vid sekelskiftet hade en i hög grad överdriven uppfattning om verkningarna av utdikningarna till frostländighetens minskande, så har det ännu icke kunnat vetenskapligt bevisas, att myrutdikningarna skulle vara utan betydelse för frostländighetens minskande. De erfarenheter, som praktikens män ha på detta område, torde liksom på så många andra områden komma att godtagas av vetenskapsmännen först då de lyckats lösa dessa invecklade problem på ett fullt tillfredsställande sätt.

Men även om frågan om frostländighetens minskande lämnas å sido, kan man utan överdrift påstå, att även om dikningarna icke skulle hava medfört några direkta frostminskande följder, så ha de dock i så många andra avseenden gjort så betydande nytta, att de medel som staten offrat därpå kunna anses ha varit mycket väl använda. Här erinras endast om att de förbättrat stora arealer såväl åkerjord som betes- och skogsmark samt möjliggjort nya odlingar och betesanläggningar i betydande omfattning. Dikningarna ha vidare icke blott förbättrat skogsmarken, utan de ha i stor omfattning skapat ny skogsmark på förut värdelös myrmark. Detta är särskilt fallet inom det jämtländska siluområdet, där det finnes stora arealer grunda myrmarker, s. k. back- eller hängmyrar, som genom lämpliga dikningsingrepp inom snar framtid kunna göras skogbärande.

I detta sammanhang må för fullständighetens skull erinras om att statens skogsförsöksanstalt gjort värdefulla vetenskapliga undersökningar i Norr-

land främst genom professor Carl Malmström, framför allt i trakterna vid och omkring Degerö Stormyr i Västerbotten, om faran för skogsmarkens försumpning i Norrland samt om våra torvmarker ur skogsdikningssynpunkt. Dessa undersökningar uppmuntra visserligen icke direkt till dikningar på myrmark för skogsproduktion, men undersökningen skulle säkerligen ha visat helt andra resultat, om den kommit att utföras inom det jämtländska silurområdet.

Myrmarkerna i Norrland komma säkerligen att spela en mycket stor roll vid framtida egnahemsbildningar och hemmaklyvningar, men förutsättningarna därför äro att de nu utdikas, så att de hinna förmultna och sätta sig, innan de skola uppodlas eller bli tjänliga att bära skog. Riksskogstaxeringen av Jämtlands län åren 1939 och 1940 visar, att inom Jämtland endast 7.4 % av myrmarkerna äro dikade och inom Härjedalen 4.1 %. Inom hela länet är 6.3 % av myrmarkerna dikade. I absoluta tal betyder detta, att inom jämtlandslänet blott 448 kvkm. myrmark äro utdikade och inte mindre än 6.628 kvkm., d. v. s. över 600.600 hektar, äro outdikade.

Då vi — trots de motsatta uppfattningar, som vi här ovan refererat — ha den bestämda övertygelsen, att utdikning av myrar i många fall verkar frostminskande, anse vi, att det skulle vara av största värde, om statsbidrag åter kunde införas även till utdikningsföretag, som avse att minska frostländigheten. Det skulle icke minst betyda oerhört mycket enbart för trevnaden i de avlägsna norrländska bygderna. Men det skulle främst ha betydelse såsom hjälp åt det norrländska jord- och skogsbruket. Därigenom skulle skapas en viss större säkerhet för skördarna på den odlingsbara marken i de outdikade myrarnas närhet, och vidare skulle utdikningen göra det möjligt att öka skogsarealerna. Icke minst med tanke på skogens växande betydelse som industriell råvara skulle utdikning — även om den endast skulle möjliggöra skogsbruk men ej jordbruk — vara en akt av ekonomisk framsynthet på samma gång som det skulle vara socialt motiverat genom att frostländigheten minskades. Statsmakterna borde alltså redan nu genom stödjande åtgärder tillvarata alla de möjligheter till utvidgning av den skogbärande arealen, som våra stora myrvidder särskilt i Norrland innesluta. Skulle vårt land efter kriget gå emot en depressionsperiod, borde dylika utdikningar kunna inpassas i ett produktivt beredskapsprogram. En skyndsam utredning i ärendet synes önskvärd rörande de villkor, under vilka statsbidrag för frostminskande vattenavledningar böra få utlämnas, likaså rörande frågan, huruvida ett särskilt anslag bör uppföras i budgeten för ändamålet.

Med hänvisning till ovanstående föreslå vi,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om såväl skyndsam utredning angående ökat stöd för myr-

utdikning, i syfte att dels minska frostländigheten dels nyttiggöra mark för odling och skogsbörd, som förslag till riksdagen med anledning av denna utredning.

Stockholm den 18 januari 1943.

And. Andersson,
Gisselås.

Karl Magnusson.

Ewald Lindmark.

Gösta Liedberg.
